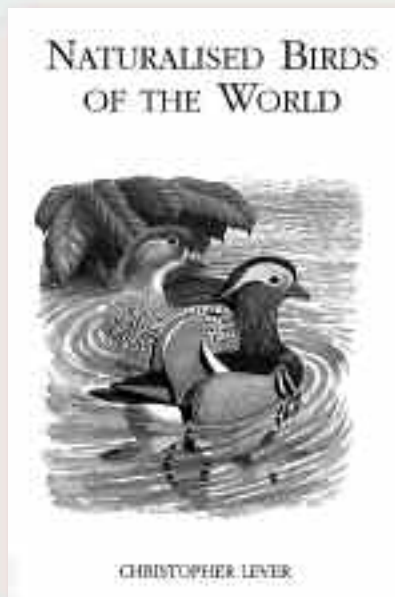

Naturalised Birds of the World

C. Lever 2005. T. & A.D. Poyser.

ISBN 0-7136-7006-1. 352 p. Prijs ca. € 60,-.

Exoten doen het wereldwijd erg goed; tot deze conclusie zal men komen na het lezen van dit boek. Ten opzichte van het in 1987 verschenen vorige overzicht van 's werelds uitheemse vogelsoorten, van de hand van dezelfde auteur, is er veel veranderd en zeker niet ten voordele.

Na habitatverlies worden zogenaamde 'invasieve' soorten dieren en planten als tweede grootste bedreiging voor biodiversiteit genoemd. Een overzicht van dergelijke soorten is dus ook vanuit natuurbeschermingsoptiek belangrijk. In dat kader hebben exoten het nu ook geschapt tot één van de 16 indicatoren die wereldwijd worden gevolgd door alle landen die het biodiversiteitsverdrag (CBD) hebben ondertekend. Werden in 1987 nog 131 vogelsoorten opgevoerd die zich door mensenhand buiten hun eigenlijke verspreidingsgebied hadden weten voort te planten, op dit moment zijn dat er minimaal 209. Ook wanneer men bedenkt dat een aantal soorten zich in de tussenliggende periode niet heeft kunnen handhaven, wordt duidelijk dat deze groep in de lift zit.

Na een inleiding over de reikwijdte van het boek volgen de verschillende manieren waarop exoten zich kunnen vestigen en verspreiden en (heel kort) de ecologische gevolgen van deze introducties. Dan volgen de soortteksten die variëren in lengte van 13 pagina's (Huismus) tot enkele regels. Deze soortteksten volgen een vast stramien, waarbij eerst het oorspronkelijke verspreidingsgebied wordt genoemd, vervolgens de continenten en landen waar de soort zich heeft kunnen vestigen. Daarna wordt per continent en per land de geschiedenis van introductie uit de doeken gedaan, en wordt de (economische, maar ook ecologische) schade die betreffende soort kan berokkenen benoemd.

De gegevens zijn vrij recent, maar wanneer men bijvoorbeeld naar de exoten kijkt die Nederland 'rijk' is, dan blijkt dat toch aan belangrijke, toegankelijke, literatuur voorbij is gegaan. Zo wordt de *EBCC Atlas of European Breeding Birds* aangehaald voor de verspreiding en populatiegrootte van de meeste exoten in Europa. Dit terwijl er sindsdien bijvoorbeeld een Nederlandse broedvogelatlas is verschenen en de gegevens in de Europese atlas verzameld zijn tussen 1970 en 1990, en intussen sterk zijn verouderd. Zo is het verschijnen van de Heilige Ibis als broedvogel in Nederland een nieuwe ontwikkeling die de auteur over het hoofd heeft gezien, en zou hij van de huidige aantallen Halsbandparkieten in Nederland misschien zelfs schrikken. De opmerking dat de Nederlandse winterpopulatie van (Chileense) Flamingo uit maximaal 300 vogels zou bestaan is ofwel een misdruk, of foutief overgenomen. Daarnaast heeft de auteur bekende populaties van exoten gemist, zoals de Grijskeeldiksnavelmezen in Noord-Italië en de grote aantallen Treurmaina's in Israël. In hoeverre dit ook geldt voor de overige landen is lastig te bepalen, maar de vaak 'oude' bronvermeldingen doen hetzelfde beeld vermoeden. Natuurlijk is van veel landen geen recente atlas beschikbaar, maar met een beetje meer moeite waren ongetwijfeld meer betrouwbare getallen boven water gekomen.

Handig zijn de tabellen waarin men in een oogopslag kan zien welke invasieve soorten een probleem vormen voor andere, bedreigde vogels, gevolgd door een tabel met soorten die zich mogelijk elders hebben gevestigd maar waarvan verdere informatie ontbreekt. Vreemd genoeg ontbreken deze laatste in de index. Ten opzichte van de vorige editie van dit boek is het jammer dat de kaarten (met daarop zowel de oorspronkelijke als de huidige verspreiding) zijn gesneuveld. Dat is waarschijnlijk de belangrijkste reden voor het feit dat de uitgave uit 1987, ondanks het kleinere aantal besproken soorten, 263 pagina's dikker was. Het boek in geïllustreerd met talloze pentekeningen van Robert Gillmor, die ook tekende voor de voorgaande editie.

Dit boek is een waardevolle aanvulling op de eerdere uitgave, maar had nog meer *up to date* kunnen zijn. In de wereld van de invasieve exoten, waar de ontwikkelingen snel (kunnen) gaan, is dat toch jammer. Toch is het aan te raden aan iedereen die deze vaak verguisde groep vogels met meer dan gemiddelde belangstelling volgt. - Gert Ottens

Die Vögel des Rheinlandes (Nordrhein)

Ein Atlas zur Brut- und Wintervogelverbreitung 1990 bis 2000.

M. Wink, C. Dietzen & B. Gießen 2005. *Beiträge zur Avifauna Westfalens, Bd. 36. Romneya Verlag/Verlag Nibuk, Neunkirchen. 419 pp. ISBN 3-934502-05-9 en 3-931921-07-7. Harde kaft. Prijs € 29,80 (excl. verzending). Te bestellen via D. Prestel, Hermerather Str. 9, D-53819 Neunkirchen, e-mail: nibuk@nibuk.de*

Na 'Die Vögel Westfalens' in 2002 hebben nu ook de Rheinlanders een nieuwe avifauna uitgegeven. Daar waar het boek van Westfalen vooral gebaseerd was op gegevens uit de periode 1989-94, is de nieuwe Rheinland-avifauna met z'n veldwerkperiode van 1990-2000 van actuele datum. Het boek is aantrekkelijk vormgegeven, vergelijkbaar met de in 2002

uitgekomen broedvogelatlas van Sleeswijk-Holstein, en past goed in de lijn van avifauna's die recent bij de oosterburen het licht zien. Zelfs van ongewone soorten is fotomateriaal van vaak goede kwaliteit opgenomen. Bijzonder is verder dat zowel broedvogels als wintergasten in beeld worden gebracht. Vergeleken met de eerdere avifauna van het Rheinland van Mildenberger (twee delen, 1982-1984) doet het boek minder 'monumentaal' aan, maar daar staat tegenover dat het veel toegankelijker is.

Basis voor de verspreidingskaarten vormen kwartblokken van kaartbladen van de Duitse topografische dienst, met ongeveer 5x5 km vergelijkbaar met een Nederlands atlasblok. Per kwartblok werd een lijst met broedvogels en een aantal-schatting opgesteld (1-10, 11-100, 101-1000 etc.). Verspreiding en aantallen van wintergasten werden tussen 1 december en 15 februari vastgelegd, gebaseerd op gemiddeld 12 bezoeken per kwartblok in een winter (sommige kwartblokken werden gedurende meerdere winters onderzocht). Aantallen werden op dezelfde wijze geschat als de broedvogels, overigens zonder dat gebruik is gemaakt van andere gegevensreeksen (bijvoorbeeld watervogel- of ganzzentellingen). Beide kaarten vormen de kern van de soortbesprekingen. Voor de meeste broedvogels is ook

een kaart opgenomen die de veranderingen ten opzichte van 1974-84 weergeeft. Hoe reëel die vergelijking is valt niet altijd uit het materiaal op te maken. Bij moeilijker te karteren soorten lijkt verschil in onderzoeksintensiteit (te) vaak roet in het eten te gooien. Maar dit probleem is klassiek bij dit type atlas van de 'eerste generatie'. Ook blokken met goede waarnemers (vooral waarnemers die vertrouwd zijn met schattingen voor dat wat ze niet hebben gezien) zijn feilloos in de kaarten terug te vinden; een euvel waaraan ook de Atlas van Nederlandse vogels uit 1987 leed.

De atlas lijkt dan van recentere datum, maar is dat niet in alle opzichten. Dat blijkt vooral als we de verspreiding bekijken van soorten die vanuit Nederlands perspectief interessant zijn, en die net (of net niet) aan onze oostgrens broeden. Bij Middelste Bonte Specht valt dan op dat het voorkomen in het grensgebied met Nederland weliswaar nieuw is (en de soort zich in het Rheinland sterk uitbreidt), maar dat de verspreiding er nog wel erg karig uitvalt. Vergelijkbaar is de situatie bij Taigaboomkruiper. Veel nieuwe vestigingen, maar de soort is nog nauwelijks tot het grensgebied met ons land doorgedrongen. De ontwikkelingen in Nederland suggereren daar een andere situatie. Ook van Slechtvalk en Oehoe zijn al veel meer broedgevallen bekend. Deels zal dit samenhangen met het feit dat het eerste veldwerk voor de atlas inmiddels meer dan 15 jaar terug ligt en sommige soorten zich snel uitbreiden; deels echter ook met het gegeven dat in grensstreken de onderzoeksintensiteit stevast lager uitvalt.

Tegenover deze tekortkomingen staat dat er natuurlijk ook veel spannends in de kaarten is te ontdekken. Zo springt de uitbreiding van de Nijlgans vanuit Nederland, via de Rijn, fraai in het oog. De Zwarte Wouw broedt nog op diverse plaatsen langs de Nederrijn (nog steeds actueel overigens), wat precies past in het verspreidingspatroon van de paren die af en toe in Oost-Nederland verschijnen. Het noordelijk deel van het Rheinland vormt

het bolwerk voor de Steenuil in Duitsland, en sluit naadloos aan op de verspreiding in Gelderland. De soort doet het er bovendien goed en heeft in de afgelopen decennia geen areaalverlies geleden. De Nachtegaal, in Oost-Nederland sterk afgenomen, komt in het lage deel van het Rheinland nog vrijwel vlakdekkend voor, soms in hoge dichtheden. Dergelijke voorbeelden geven aan dat de atlas meer dan de moeite waard is om verspreidingspatronen in ons land in een breder perspectief te kunnen plaatsen.

Voor de kaarten van de wintervogels gelden in het algemeen dezelfde beperkingen die al voor de broedvogels zijn genoemd. Het effect van durven of niet durven schatten lijkt nog groter dan bij broedvogels. Vooral bij geclusterd voorkomende soorten (watervogels) komt daar nog bij dat de kaarten vanwege cumulatie van aantallen een sterke inflatie hebben ondergaan. Je zou op grond van de verspreiding van Kolgans bijna denken dat de gehele winterpopulatie in West-Europa zich langs de Nederrijn concentreert. Wie daar een beetje doorheen kijkt, krijgt niettemin een vrij goed beeld van de winterverspreiding bij de meeste soorten. Voor veel soorten is het Rijndal van groot belang. Ook hier zijn vanuit Nederlands perspectief interessante ontwikkelingen te ontdekken. Zo zou de concentratie Casarca's langs de Nederrijn wel eens de bron kunnen zijn van de ruiers op de zuidelijke Randmeren. Wie zich verwondert over waarnemingen van Waterspreeuwen in Zuid-Limburg; die passen goed in de verspreiding over de grens.

Vogelaars in de grensstreek zouden deze avifauna eigenlijk in huis moeten hebben om hun perspectief te verbreden. Voor anderen is het wellicht beter te wachten op wat de nabije toekomst brengt. In 2005-2008 wordt de gehele Bondsrepubliek geïnventariseerd voor een eerste landelijke broedvogelatlas (zie www.vogelmonitoring.de). De Rheinlanders en Westfalen hebben het ambitieuze plan opgevat om deze gelegenheid te benutten al in 2010 met een eigen broedvogelatlas te komen. Dan zal ongetwijfeld

ook duidelijker zijn te zien wat Middelste Bonte Specht en Taigaboomkruiper over de grens doen. - *Kees Koffijberg*

Delfland – Lepelland,

16 jaar lepelaars: waarnemingen en onderzoek

Ellen Sandberg en Vogelwacht Delft en omstreken, 2005. Tan Heck, Delft. ISBN 90-6824-017-X. 124 p. Prijs € 9,95 (plus € 2,50 verzendkosten).

De laatste jaren verschijnen er steeds meer regionale publicaties over vogels, vaak prachtig uitgevoerde avifauna's, die dankzij vele uren in het veld en achter de computer een schat aan informatie in zich bundelen. 'Delfland – Lepelland' is hierin een klasse apart: het concentreert zich helemaal op één soort. Maar het bevat dan ook alles wat men kan bedenken over Lepelaars in het Delftse!

Stapsgewijs wordt de ecologie van de Lepelaar besproken, in zeer toegankelijke tekst en toegelicht met veel foto's en figuren. Gedrag, trek, verspreiding in Delfland, voedselzoeken, habitateisen, bescherming en tips voor inrichting en beheer passeren de revue. Vooral aan voedsel en foerageren wordt veel aandacht besteed; hier is veel onderzoek aan verricht en ook de prooien zelf worden onder de loep genomen. De volgorde waarin de verschillende onderwerpen aan bod komen lijkt soms wat willekeurig, maar al lezend krijg je wel het gevoel in het hoofd van een Lepelaar te kruipen.

Wat de Lepelaar wil, en welke keuzes er in een lepelaarleven gemaakt moeten worden, het komt uitgebreid aan de orde.

Het is fantastisch wat er in 16 jaar allemaal aan gegevens is verzameld: waar een (gezonde) obsessie al niet toe kan leiden! De kwalitatief goede analyses leveren interessante resultaten op. In veel grafieken en kaartjes wordt een en ander overzichtelijk weergegeven. Vanaf de vestiging van de Lepelaar in het Quackjeswater in Voorne's Duin in 1989 zijn de aantallen foeragerende vogels in Delfland nauwkeurig bijgehouden door de Vogelwacht Delft en omstreken. De grote dichtheid aan ondiepe en visrijke sloten maakt Delfland tot een geschikt voedselgebied. Met de groei van de kolonie nam het gebruikte oppervlak voedselgebied toe. Eind jaren negentig stabiliseerde het aantal kilometerhokken waar Lepelaars werden vastgesteld; de draagkracht van het gebied leek bereikt. Vanaf 2000 volgde echter een verdere toename. Het bleek dat Lepelaars steeds vaker terrein in de nabijheid van bebouwing benutten om voedsel te zoeken. Door deze aanpassing (afname van schuwheid?) werd het potentiële voedselgebied vergroot. Nog elk jaar ontdekt de Lepelaar nieuwe foerageerplekken. Daar staat tegenover dat er alarmerend veel voedselgebied in Delfland verdwijnt. Ook dit wordt nauwgezet in beeld gebracht: 25-30% van de kwalitatief goede blokken zijn ongeschikt geworden door bebouwing, bebossing, wegen of industrieterreinen.

Het boek biedt ook heel praktische en bruikbare handreikingen voor verbetering van het leefgebied. Hoewel er verschillen zijn tussen de verschillende foerageergebieden van Lepelaars in ons land, gaan veel van deze handreikingen ook op voor belangrijke gebieden in Noord-Holland (Waterland, Kop van Noord-Holland, Texel) en de noordwestelijke helft van Friesland. 'Delfland - Lepelland' reikt daarmee over de grenzen van Delfland heen.

'Delfland - Lepelland' maakt ook duidelijk dat we niet achterover kunnen leunen waar het gaat om bescherming van de Lepelaar. Dat de soort een spectaculair

herstel heeft laten zien laat onverlet dat er blijvende aandacht nodig is. Bescherming van de broedgebieden is niet genoeg; als we onze Lepelaars willen behouden is er ook in het buitengebied werk aan de winkel. Gezien de vele ontwikkelingen is dit een belangrijk signaal. Het boek is dan ook absoluut een aanrader voor eenieder die geïnteresseerd is in de Lepelaar en het behoud van deze prachtige soort. – *Bernd de Bruijn*